

Оксана Борисівна ПОНОМАРЬОВА

старший викладач, Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5516-3531>
e-mail: ob-ponomareva@yandex.ua

Вікторія Валеріївна СИНІПОСТОЛ

студентка, Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5676-8623>
e-mail: viktoriya.sinipostol@gmail.com

Аліна Віталіївна ШТАНЬКО

студентка, Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0033-8410>
e-mail: astanko315@gmail.com

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ: ОСОБЛИВОСТІ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

Розглянуто сутність страхування життя, його особливості й переваги в порівнянні з іншими видами страхування. Проаналізовано вплив змін страхових виплат на зміну рівня виплат та виявлено взаємозв'язок між страховими преміями і страховими виплатами. Побудовано прогноз на 2021–2023 рр. за страховими преміями і виплатами відповідно. У зв'язку із зазначеним дослідження ринку страхування життя в Україні та виявлення основних проблем його розвитку на сьогодні є досить актуальним. Визначено основні проблеми, що перешкоджають розвитку страхування життя в Україні.

Ключові слова: страховий ринок, ринок страхування життя, страхові премії, виплати страхових сум, страхові ризики, ринок перестраховування, правила страхування

ВСТУП

Одним з основних критеріїв економічного розвитку держави є добробут її громадян. Важливу роль у забезпеченні добробуту та соціальної стабільності у державі відіграє страхування життя. З одного боку, це дає можливість убезпечитися від наслідків настання таких вірогідних негативних подій, як, наприклад, втрата доходу сім'ї внаслідок смерті годувальника, а також забезпечує кошти на пенсію та реалізацію певних планів у майбутніх періодах. З іншого боку, страхові фонди, які нагромаджуються компаніями зі страхування життя, являють собою потужне джерело інвестицій в економіку країни.

Ринок страхування життя в Україні розпочав свій розвиток на початку 90-х рр. ХХ ст., проте дотепер так і продовжує перебувати на стадії формування: триває постійне вдосконалення законодавчо-нормативної бази, відбуваються зміни в діяльності державних органів регулювання та нагляду за страховою діяльністю [1]. У зв'язку із зазначеним дослідження ринку страхування життя в Україні та виявлення основних проблем його розвитку на цей час є досить актуальним.

МЕТА статті – оцінювання сучасного стану ринку страхування життя в Україні, виявлення основних проблем, що стримують його та можливих шляхів їх розв'язання.

МАТЕРІАЛИ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Вивчення проблем розвитку ринку страхування здійснюють вітчизняні науковці, а саме: І.А. Бойко, О.М. Залетов, Я.П., С.С. Осадець, Н.М. Внукова, Л.В. Временко, В.Д. Базилевич та ін., у працях яких порушені загальнотеоретичні та практичні питання становлення й розвитку страхування як окремої га-

лузі, у системі ринкової економіки країни загалом. Проте в їх наукових розробках недостатньо уваги приділено дослідженню проблем розвитку соціального сектору – ринку страхування життя. У зв'язку з цим в опублікованих наукових працях не надано цілісної картини становлення та розвитку страхування життя в Україні [6].

РЕЗУЛЬТАТИ

Розглядаючи економічну сутність страхування життя, слід відзначити її особливість, яка полягає у поєднанні властивостей страхового захисту та заощадження коштів. У зв'язку з цим у загальному страховому ринку країни його структурний сегмент має специфічні особливості у визначенні базових понять страхового ризику та страхового випадку. Так, страховий ризик має у своїй основі непередбачуваність настання події. Таке поняття страхового ризику ідентичне для таких ризиків страхування життя, як ризик смерті або втрати працездатності внаслідок нещасного випадку. Проте закінчення терміну дії договору страхування, повноліття застрахованої особи не мають ознак страхового ризику. Тобто ці події не підпадають під визначення страхового випадку, для якого характерним є заподіяння шкоди об'єкту страхування.

Ще однією особливістю страхування життя є те, що за договором, який передбачає виплату страхової суми у випадку передчасної смерті застрахованої особи або у випадку дожиття її до закінчення терміну дії договору, страховик бере на себе зобов'язання гарантовано виплатити страхову суму. Так, укладаючи такий договір страхування життя та вчасно сплачуючи страхові премії, страхувальник точно знає, що страховик виплатить страхову суму йому або третій особі, він не знає лише чи станеться це наприкінці строку дії договору чи раніше. У цьому полягає важливий економіч-

ний сенс страхування життя, оскільки, маючи такі гарантії, страхувальник здійснює довгострокове планування своїх фінансів. З іншого боку, таких гарантій особі не може забезпечити більше жодний фінансовий інструмент [5, С. 243–244].

Як вже зазначалося, сфера економічних відносин страхування і формування в ній значного грошового фонду підвищує інвестиційний потенціал і дає можливість збільшити багатство нації. Адже страхові компанії через довгострокове страхування життя залуча-

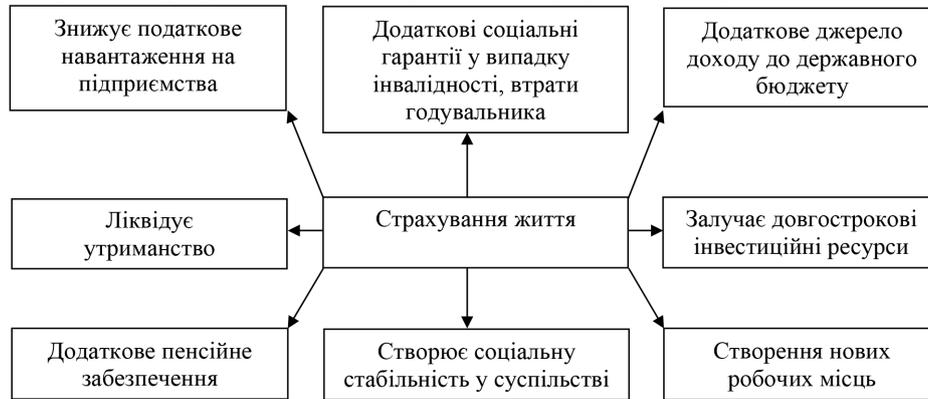

Рис. 1. Соціально-економічний потенціал страхування життя для економіки країни

Страхування життя, безумовно, не є предметом першої необхідності. Це означає, що кошти, залучені у сферу страхування, витрачаються тільки тоді, коли задоволені першочергові потреби у фізичній безпеці і з'являються деякі матеріальні заощадження. Але, з іншого боку, рівень пенсійного забезпечення на сьогодні дуже низький, – це говорить про те, що забезпечення старості є турботою самих громадян і створювати нагромадження необхідно в період трудової діяльності. Дійсна трирівнева пенсійна система також має на увазі самостійну ініціативу громадян у формуванні третього пенсійного рівня: укладання договорів страхування життя. Досвід країн Східної Європи показує: якщо у громадян більше 70 % доходів використовується на придбання продуктів харчування, можна забути про страхування. Якщо на це витрачається близько 30 % доходів і 70 % сукупно – на продукти й товари споживчого попиту, люди починають замислюватися про страхування [3]. Зростанню попиту на страхування життя буде сприяти поступове формування середнього класу в Україні, тобто не найманих працівників, а підприємців, які більш виважено підходять до своїх доходів та фінансових зобов'язань, цьому також буде сприяти розвиток ринку споживчого й іпотечного кредитування, що припускає використання механізмів ризикового страхування життя [4, С. 171–172].

Сучасний стан розвитку на ринку страхування життя характеризується параметрами, наведеними на рис. 2.

Наведені на рис. 2 дані свідчать про існуючу динаміку страхових премій та виплат в Україні за 2014–2019 рр. У цьому періоді спостерігається зростаюча тенденція страхових премій. Їх сума поступово зростала з 1 955,5 млн грн до 4 347,7 млн грн. У 2015 р. сума страхових премій зменшилась і склала 1 878,8 млн грн порівняно з 1 955,5 млн грн у 2014 р.

Наведені дані свідчать також про те, що виплати страхових компаній (далі – СК) за аналізований період є

малими порівняно із сумами страхових премій. Проте вони також мають зростаючу тенденцію. Із 193,4 млн грн у 2014 р. суми страхових виплат зросли до 600,8 млн грн у 2019 р. Виплати СК у 2016 р. зменшились і склали 340 млн грн порівняно з 2015 р. що складало 448,3 млн грн. Об'єктивним показником оцінки ситуації в заданому випадку є рівень виплат страховими компаніями. Цей показник не є однозначним і стабільним. У середньому за досліджуваний період рівень виплат коливається в межах 9,9–19,6 % від обсягу страхових премій. Пікових значень рівень виплат набуває у 2015 та 2018 рр. коли він становив відповідно 23,9 % та 19,6 %.

Унаслідок ефективно функціонуючого ринку страхування життя держава отримає потужний потенціал додаткових фінансових ресурсів які дозволять вирішити як питання економічного, так і соціального розвитку суспільства (рис. 1).

Для того щоб з'ясувати, як змінюється ситуація на страховому ринку, можна спостерігати динаміку страхових премій та виплат поквартально за 2020 р. та I й II квартали 2021 р. (рис. 3).

Із наведених на рис. 3 даних найбільша сума страхових премій зафіксована у IV кв. 2020 р., яка становила 1 776,5 млн грн. У період з I до III кв. 2020 р. спостерігається їх незначне коливання, а в період з IV кв. 2020 р. до I кв. 2021 р. сума страхових премій знову зменшується: з 1 776,5 млн грн у II кв. 2021 р. збільшується до 1 124,6 млн грн. Максимальна сума виплат, зафіксована у IV кв. 2020 р., – 314 млн грн. За три попередні квартали також відбувалось зростання сум страхових виплат, а у двох наступних – зменшення. Із 314 млн грн у IV кв. 2020 р. страхові виплати зменшилися до 136,9 і 158,3 млн грн у I та II кв. 2021 р. відповідно.

Отже, зазначаємо, що на цей момент рівень страхових премій та виплат не має однозначної позитивної тенденції до зростання, яка спостерігалася в попередньому періоді.

З огляду на ситуацію, що складається на сьогодні на ринку страхових послуг в Україні, можна прогнозувати зміни на 2021–2023 рр. (рис. 4).

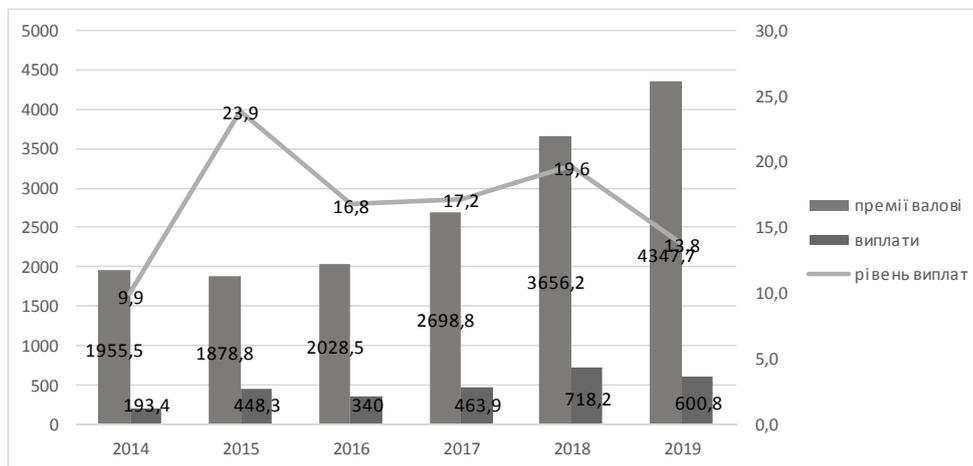

Рис. 2. Динаміка страхових премій та страхових виплат за 2014- 2019 рр. (млн грн, %)

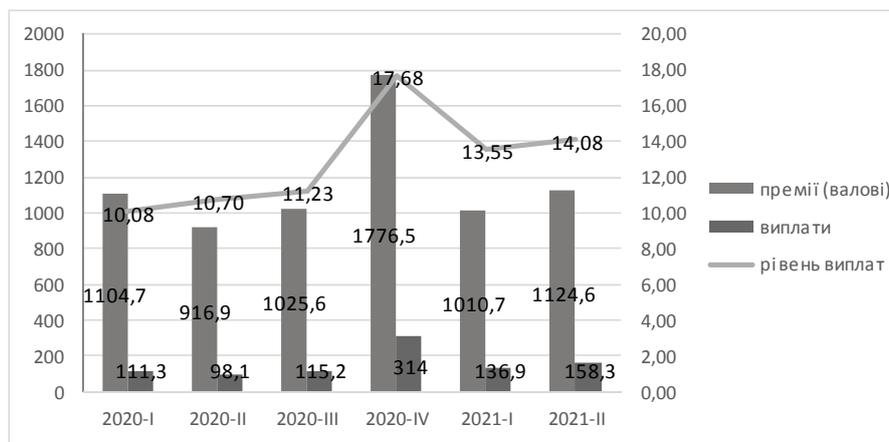

Рис. 3. Динаміка страхових премій та виплат за I-IV кв. 2020 рр. та I-II кв. 2021 рр. (млн грн, %)

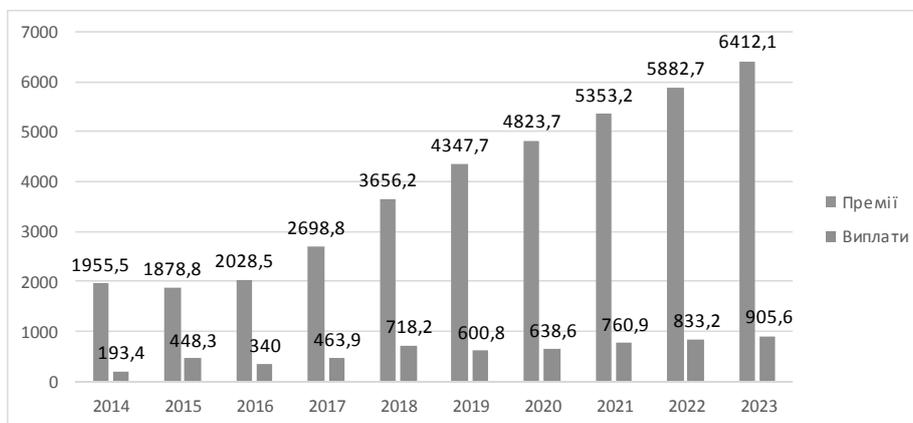

Рис. 4. Тенденції розвитку страхових премій та виплат (прогноз на 2021–2023 рр. млн грн)

Як видно з рис. 4., незважаючи на помітний спад рівня страхових премій, у перспективному періоді з 2021 до 2023 рр. очікується зростання розмірів страхових премій та виплат. Згідно з прогнозом страхові премії зростуть та становитимуть 5 353,2 млн грн, 5 882,7 млн грн та 6 412,1 млн грн у 2021–2023 рр. відповідно. Страхові виплати також зростатимуть до: 760,9 млн грн у 2021 р., 833,2 млн грн у 2022 р. та 905,6 млн грн у 2023 р.

Обґрунтування зазначеної динаміки змін у розмірах страхових виплат, розраховано на основі взаємозалежності між змінами рівня середньої заробітної плати та страхових виплат, з використанням лінійного коефіцієнта кореляції. Цей коефіцієнт склав 0,94, що

дає підставу судити про досить високий рівень взаємозв'язку між досліджуваними показниками.

Зазначені розрахунки свідчать про те, що між рівнем заробітної плати та розмірами страхових премій існує прямий зв'язок: чим більший рівень заробітної плати населення, тим більшою є сума страхових премій, і навпаки.

Одночасно з цим необхідно зазначити, що в Україні існують вагомні причини, які гальмують розвиток ринку страхування життя, зокрема:

- 1) повільні темпи впровадження ринкових умов та реструктуризації економіки;
- 2) низький рівень довіри до страховиків у сфері страхування життя;

- 3) недоліки власне страхового ринку:
- недостатня капіталізація страхових компаній;
 - низький рівень національного перестрахового ринку та залежність від світових лідерів перестраховання;
 - вузька клієнтська база страховиків, зосередження страхового ринку переважно на майбутньому страхуванні;
 - нерозвиненість довгострокового страхування, недержавного пенсійного забезпечення та неадекватна конкуренція у цьому сегменті ринку;
 - некваліфіковані актуарні розрахунки або неправильні статистичні дані;
 - недосконалість правил страхування;
 - значна інформаційна закритість страхового ринку;
 - недостатній кваліфікаційний рівень кадрового та наукового забезпечення;
- 4) нерозвиненість економіки загалом:
- низький рівень платоспроможності населення;
 - високий рівень інфляції;
 - відсутність привабливих для страховиків інвестиційних інструментів;
 - збитковість більшості підприємств;
 - експансія значного іноземного капіталу у страховий ринок;
- 5) причини, які лежать у площині тіньової економіки:
- шахрайство страхувальників;
 - фіктивне перестраховання;
 - ліквідація доходів, отриманих злочинним шляхом;
- 6) недоліки законодавчої бази:
- недосконалість податкового законодавства;
 - недосконалість державного нагляду за страхуванням життя;
 - відсутність дієвих гарантій для страхувальників у разі банкрутства СК;
 - недосконалість захисту прав споживачів страхових послуг;
 - недостатнє регулювання страхового посередництва [2, С. 223].

ВИСНОВКИ

Україна перебуває у стані перебудови системи соціального захисту населення. Становлення сегменту ринку страхування життя в системі страхового ринку нашої країни та подальший його успішний розвиток залежить від розширення асортименту страхових послуг, підвищення їхньої конкурентоспроможності, розширення їхньої інфраструктури, вдосконалення порядку оподаткування страхової діяльності відповідних компаній, подальшої інтеграції України в між-

народні структури, співвідношення між обов'язковим і добровільним страхуванням, залучення ринку страхування життя до вирішення найважливіших питань соціального страхування.

Гальмом у розвитку ринку страхування життя в Україні є те, що капіталізація та стан фінансових ресурсів переважної більшості страхових компаній є незадовільним і не забезпечує їх конкурентоспроможності навіть на внутрішньому ринку. Обмежені обсяги та недосконала структура фінансових накопичень більшості страховиків перешкоджають перетворенню їх на дієвий інститут соціального захисту населення та інвестування української економіки. Серед гальмуючих факторів слід також виділити обмеженість інвестиційної діяльності страховиків.

Підвищення фінансової надійності страховиків, усунення проблемних питань розвитку ринку страхування життя можливе за умови реалізації таких заходів:

- 1) розробити концепцію розвитку ринку страхування життя в Україні, з урахуванням принципів та стандартів, рекомендованих Міжнародною асоціацією нагляду за страховою діяльністю, стандартів COT, а також законодавства ЄС у сфері страхування;
- 2) розробити Страховий кодекс, який вмістив би комплекс законодавчих актів у сфері страхування та визначав взаємовідносини між усіма учасниками ринку страхування життя;
- 3) вдосконалити системи оподаткування та державного нагляду у сфері операцій перестраховання нерезидентів;
- 4) розробити пропозиції з вилучення з оподаткування засобів, що спрямовуються на розширення клієнтської бази, а також підвищення фахового рівня страхової діяльності і страхової культури населення;
- 5) перейти на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, розширити обсяг, підвищити якість, точність і прискорити публікацію зведень про стан ринку страхування життя;
- 6) підвищити фінансову надійність вітчизняних страхових компаній на основі збільшення їх капіталізації;
- 7) врегулювати питання з обмеження на певний період діяльності філій іноземних страховиків на території України.

Реалізація зазначених заходів дозволить наблизити національну систему страхування життя до загально-визнаних світових стандартів зарубіжної практики.

Список використаних джерел

1. Бойко І.А. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку в Україні. URL: http://nauka.zinet.info/3/boiko_i1.php
2. Радецька О.О. Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 1. С. 222–224.
3. Страхування життя. Тенденції та прогнози. За матеріалами IV Міжнародного Ялтинського форуму учасників страхового ринку. *Страхова справа*. 2004. № 3. С. 37–40.
4. Тарасова Н.О. Соціальний і економічний ефект страхування життя. *Проблеми матеріальної культури – економічні науки*. 2005. С.170–173.
5. Фарат О.І. Сутність страхування життя та його функції. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.4. С. 242–249.
6. Ярошенко С.Л., Куделя Л.В. Проблеми становлення та розвитку страхового ринку життя в Україні: Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2005. № 4. С. 42-50.
7. Офіційний сайт: Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/stat>

References

1. Boiko I.A. Problems and prospects of insurance market development in Ukraine. URL: http://nauka.zinet.info/3/boiko_i1.php. (in Ukrainian).
2. Radetska O.O. Life insurance market in Ukraine: problems and prospects of development. *Bulletin of Khmelnytsky National University*. 2009. № 6. Vol. 1. pp. 222–224. (in Ukrainian).
3. Life insurance. Trends and forecasts. According to the IV International Yalta Forum of Insurance Market Participants. *Insurance business*. 2004. № 3. pp. 37–40. (in Ukrainian).
4. Tarasova N.O. Social and economic effect of life insurance. *Problems of material culture – economic sciences*. 2005. pp. 170–173. (in Ukrainian).
5. Farat O.I. The essence of life insurance and its functions. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. 2008, Issue 18.4. pp. 242–249. (in Ukrainian).
6. Yaroshenko S.L., Kudelia L.V. Problems of formation and development of the life insurance market in Ukraine: Economic problems of development of branches and types of economic activity. Formation of market relations in Ukraine. 2005. № 4. pp. 42–50. (in Ukrainian).
7. Official site: Statistics of the insurance market of Ukraine. URL: <https://forinsurer.com/stat> (in Ukrainian).

Oksana PONOMAROVA

senior lecturer, University of Customs and Finance

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5516-3531>

e-mail: ob-ponomareva@yandex.ua

Viktoriia SYNPOSTOL

student, University of Customs and Finance

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5676-8623>

e-mail: viktoriya.sinipostol@gmail.com

Alina SHTANKO

student, University of Customs and Finance

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0033-8410>

e-mail: astanko315@gmail.com

LIFE INSURANCE: FEATURES, PRESENT STATE AND PROBLEMS

The essence of life insurance, its features and advantages in comparison with other kinds of insurance is considered. Influence of changes of insurance payments on change of level of payments is analyzed and the interrelation between insurance premiums and insurance payments is found out. The forecast for 2021–2023 on insurance premiums and payments accordingly is constructed. In connection with this, the study of the life insurance market in Ukraine and the identification of the main problems of its development is currently quite relevant. Life insurance plays an important role in ensuring security and social stability in the country. Considering the economic essence of life insurance, it should be noted its feature, which is a combination of properties of insurance protection and savings. In this regard, in the general insurance market of the country, its structural segment has specific features in defining the basic concepts of insurance risk and insured event. Yes, insurance risk is based on the unpredictability of the event. The brake on the development of the life insurance market in Ukraine is that the capitalization and financial condition of the vast majority of insurance companies is unsatisfactory and does not ensure their competitiveness even in the domestic market. The limited amount and imperfect structure of financial savings of most insurers prevent them from becoming an effective institution of social protection and investment in the Ukrainian economy. Among the inhibiting factors should also be noted the limited investment activities of insurers. It is defined the basic problems that hinder the development of life insurance in Ukraine.

Keywords: the insurance market, the life insurance market, insurance premiums, payments of the insurance sums, insurance risks, the market of reinsurance, an insurance rule